

Сейпидин Ысак уулу, Турганбаев Н.О.

Түндүк-батыш педагогикалык университети, Эл аралык маданият алмашуу институту,
Ланчжоу, КЭР.,

Ош мамлекеттик университети, Кыргыз лингвистика факультети

Сайфудин Исхак, Турганбаев Н.О.

Северо-западный педагогический университет, Институт международного культурного
обмена, Ланьчжоу, Китай,

Ошский государственный университет, факультет кыргызской лингвистики

Caifuding Yishake, Turganbaev N.O.

Northwestern Normal University, Institute of International Cultural Exchange, Lanzhou, China,

Osh State University, Faculty of Kyrgyz Linguistics

SPIN-код: 2385-0716²

**КЫТАЙ ТИЛИНДЕГИ 们 ЖАНА КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕГИ -ЛАР МҮЧӨЛӨРҮНҮН
КОЛДОНУЛУШ ӨГӨЧӨЛҮКТӨРҮ***
**ОБ УПОТРЕБЛЕНИИ 们 В КИТАЙСКОМ И -ЛАР В КЫРГЫЗСКОМ ЯЗЫКАХ
ON THE USAGE OF 们 IN CHINESE AND -LAR IN KYRGYZ LANGUAGE**

Кыскача мүнөздөмө: Бул макалада кытай тилиндеги 们 жана кыргыз тилиндеги -лардын окшоштугу жана айрымасы салыштырылып талкуу кылынат. Салыштырып анализдөөнүн натыйжасынан караганда, кыргыз тилиндеги көптүк кошумча -Лар көп вариацияга ээ жана колдонулуш чөйрөсү кеңири. -Лар зат атоочтордун көптүк түрү үчүн гана эмес, ат атоочтордун, сан атоочтордун, сын атоочтордун, кыймыл атоочтордун жана атоочтуктар үчүн да колдонулат. Зат атоочтор үчүн -Лар саналуучу зат атоочтордун көптүк түрүн гана колдонбостон, санагалы болбогон зат атоочтордун көптүк түрүнө да колдонулат; Ал эми кытай тилиндеги 们дын колдонулушу чөйрөсү -Ларга салыштырмалуу өтө чектүү болуп тек "киши аты + 们" жана "жактама ат атооч + 们" деген эки негизги колдонулуусу бар. Мындан башка 们 адабий чыгармаларда жандандыруу же окшотуу стилистикалык ыкмаларда да колдонулат.

Аннотация: В данной статье анализируются атрибуты китайского маркера множественного числа -men (мужчины) и кыргызского -лар с точки зрения грамматического сравнения, а также указываются сходства и различия между ними в использовании. Результаты сравнительного анализа показывают, что дополнительный компонент кыргызского множественного числа -лар имеет множество вариаций и широкий спектр применения. -Лар используется не только для множественного числа существительных, но и для множественного числа местоимений, числительных, прилагательных, герундия, прилагательных и т.д. Для существительных -лар используется как показатель не только множественного числа исчисляемых существительных, но и как множественного числа неисчисляемых существительных; в то время как сфера применения китайского языка

* 基金项目：基于《国际中文教育中文水平等级标准》的吉尔吉斯斯坦高校本土中文教材建设—口语教材编写（YHJC22YB088）。

относительно данного маркера весьма ограничена, т.е. две основные формы «имя человека + 们» и «личное местоимение + 们» также могут использоваться при персонификации литературных произведений.

Abstract: This paper analyzes the attributes of Chinese Plural Marker-们 (men) and Kirghiz -Lar from the perspective of grammar comparison, and points out the commonalities and differences between them and -Lar in usage. The results of the comparative analysis show that the Kirghiz plural additional component -Lar has many variations and a wide range of applications. -Lar is used not only for the plural of nouns, but also for the plural of pronouns, numerals, adjectives, gerunds, adjectives, etc. For nouns, -Lar not only uses the plural of countable nouns, but also uses the plural of uncountable nouns; while the scope of application of Chinese is very limited relative to -Lar, that is, “person's name+们”and“Personal Pronouns+们”these two basic forms, as well as the personification of literary works, can be used.

Негизги сөздөр: кытай тили, 们, кыргыз тили, -лар, көптүк сан, морфемалар, мүчө.

Ключевые слова: китайский язык; 们; киргизский язык; -лар; множественное число; морфемы; категория чисел.

Keywords: Chinese, 们, Kirghiz, -Lar, plural, morphemes, category of numbers.

Кытай мамлекетинин экономика, саясий, илиим техника, агартуу жана башка жактарда тез темпте өнүгүүсүнө жараша мамлекеттин универсалдык күчү күчтөнүп, дүйнө жүзүндөгү экинчи чоң экономикалык державага айланды. Кытай тилин эл арага жайылтуу иштери да көрүнүктүү натыйжаларга кол жеткирди. Кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн саны жылдан жылга көбөйүп дүйнөдө “Кытай тилине болгон кызыгуулар” байкалды. Ошону менен кошо кытай тилин чет элдиктерге үйрөтүүнүн жүрүшүндө айрым болбогон тоскоолдуктарга жана кычап турган маселелерге кабылды. Кытай тилиндеги 们(мын деп окулат) йероглифинин колдонулуу жыштыгы жогору, күнүмдүк оозеки тилде көп колдонулуучу жана кытай тилинин пайдубалын салуудагы эң негиздүү сөздөрдүн бири болуп калды жана аны туура жана системалуу ийрөнүү окуучулардын кытай тилин үйрөнүүсүндө абдан манилүү.

Кытай тилиндеги 们деген бул сөз жасоочу жасоочу мүчө көптүктү билдирүүчү мүчө катары кабыл алынат. Анын колдонулуу функциясы кыргыз тилиндеги -лар мүчөсүнүн колдонулушу менен окшош болгону менен айрым колдонулуу функциясында айырмалыктар бар. Кытай тилиндеги көптүктү билдирүүчү бул 们менен кыргыз тилиндеги -лар мүчөсүнүн окшоштуктары жана айрымасын салыштырып тактоо кыргыз тилдүү окуучулардын кытай тилиндеги 们мүчөсүн так жана туура үйрөнүүсүнө пайдалуу болуп эле калбай, кытай тилин Кыргызстанда окутуусуна да жардамы тиет. Себеби кытай тилиндеги 们мүчөсүн билүү эң маңыздуу жана манилүү болгон грамматикалык билим болуп эле калбастан, ошону менен кошо кытай тилинин маңыздуу курамдарынын бири болуп эсептелет. Экинчи тилди үйрөнүүдө эне тилдин окшоштуктары менен системалуу салыштырып үйрөнүү эң өнүмдүү үйрөнүү ыкмаларынын бири болуп саналат.

I. 们 мүчөсү жана анын колдонулушу

Кытай тилиндеги 们 мүчөсү ат атооч жана адам аттарын билдирген зат атоочтордун артына жалганып колдонулуп, көптүктү билдирет[1]. Мисалы:

我们(биз)|你们(силер)|他们(алар)|咱们(биз)|人们(кишилер)|同志们(жолдоштор)|工人们(жумушчулар)|战士们(жоокерлер)|先生们(мырзалар)|男士们(мырзалар)|女士们(айымдар)|.

Кытай тилиндеги 们 мүчөсү жогорку тондо айтылганда колдонулуу функциясы башка жана төмөндөгүдөй бир нече колдонулуу жагдайлары бар. Булар жогорудагы китептин 385-бетинде төмөндөгүдөй жыйнакталган:

• 们 мүчөсү зат атоочтордун артында келип көптүктү билдирет, бирок бул түрдүү колдонуу, негизинен, адабий чыгармаларда персонификация (затташтыруу же жандандыруу) же окшотуу ыкмасында колдонулат, Мисалы:

月亮刚出来, 满天的星星们眨着眼睛。(Ай чыга келгенде асмандагы жымындаган жылдыздар көзүн кысышат.)|春天一到, 鸟兽鱼虫们都活跃了起来。(көктөм келиши менен куштар, курт кумурускалар жанданып башташат.)

Кээде окшотуу ыкмасында колдонулат:

奶奶管我们叫小燕子们。(Чоң энем бизди балапандарым деп айтат.)

• адам аттарынын артына 们 мүчөсү кошулса, 'баланчалар' дегенди билдирет:

雷铁柱们打了一天夯, 到晚上才回家。(Лей тэ жулар күн бою иштеп кеч болгондо анан үйгө кайтышты.)|王大爷爱说笑话, 一路上逗得小强们一笑个不止。(Ваң байке кызыкчы киши, жол бою Шиав Чандарды токтосуз күлдүрдү.)

• Бир өңчөй мүчөлүү сүйлөмдүн акыркы сөзүнө гана көптүктүн мүчөсү жалганат. Бул көрүнүш эки тилде тең окшош:

老爷爷、老奶奶们的心里乐开了花。(Чоң ата, чоң энелердин көңүлү жылып калды.)|大哥哥、大姐姐们热情地招待我们。(Ага, эжелер бизди жылуу тосуп алышты.)

• Сүйлөмдө же сөз айкашында сан атоочтордон кийин келген зат атооч сөзгө көптүктүн -лар мүчөсү эки тилде тең уланбайт:

a. *三个朋友们都顺利到达了武汉。(Үч дост ийгиликтүү түрдө Ву ханга жетип барышты.)

b.三个朋友都顺利到达了武汉。(Үч дос ийгиликтүү түрдө Ву ханга жетип барышты.)

a. *四位老师们一起走进了大礼堂。(Төрт мугалимдер чогуу залга киришти.)

b.四位老师一起走进了大礼堂。(Төрт мугалим чогуу залга киришти.)

Жогорку сүйлөмдөрдө * белгиси бар сүйлөмдөр ката сүйлөмдү билдирет, бул сүйлөмдөр кытай тилинде ката деп каралат.

Бирок кээде 许多、好些 деген сын атоочтор менен 们 мүчөсү кошулуп келет, мисалы:

好些孩子们在空地上你追我赶地跑着玩。(Талаада көптөгөн балдар кубалашып ойноп жатышат.)

• Мындан башка айрым окумуштуулар кытай тилиндеги 哥们儿(Братан), 爷们儿(эр/эркек), 娘们儿(аял/катын), 姐们儿(чоң кыз) сыяктуу сөздөрдөгү 们 мүчөсүнүн колдонулушуна көңүл бурган жана бул сөздөрдөгү 们 мүчөсүнүн көптүктү билдирүү функциясынын жок экенин, эч кандай грамматикалык мааниси жок, жөн гана фонетикалык форма экенин көрсөткөн [2].

II. Кыргыз тилиндеги -лар мүчөсү жана анын колдонулушу

1. -лар мүчөсү жана анын формасы.

Кыргыз тилиндеги зат атоочтун көптүк түрүн билдирүүчү **-лар** мүчөсү оошмо мүчө болгондуктан ал өзү жалганган сөздүн аяккы тыбышындагы үндүү же үнсүз тыбышына жана жумшак же каткалаң үнсүздөргө карай формасын өзгөртүп турат [3]. Анын өзгөрүү формасы кыргыз тилинин үндөштүк эрежесине баш иет. Кыргыз тилиндеги сингармонизм законунун формуласы катары окумуштуулар төмөндөгүдөй форманы сунушташат: а-ы, ы-а; о-у, у-о; э(е)-и, и- э(е); ө-ү, ү-ө. Бул мыйзам кыргыз тилиндеги көптүктүн -лар мүчөсүнө гана эмес, кыргыз тилиндеги бардык мүчөлөргө таандык. Ал эми **-лар** мүчөсүнүн өзгөрүү формасы төмөндөгүдөй:

1-таблица

-лар формасы			
Уңгунун тутумундагы үндүү тыбыштарга карай -лар мүчөсүндөгү үндүү тыбыштардын өзгөрүшү жалганышы			
Үндүүлөрдүн үндөшүү мыйзамы			
а – ы, ы - а	о – у, у- о	э(е) – и, и – э(е)	ө – ү, ү - ө
Аталар, карылар	Тоолор(дун),	Энелер, инилер	Төөлөр, сүйүүлөр

2-таблица

-лар формасы	
Уңгунун аягындагы үнсүз тыбыштарга карай -лар мүчөсүндөгү л тыбышынын өзгөрүүсүз жалганышы	
Уңгунун аягы үндүүлөр менен аяктаганда	Уңгунун аягы й, р үнсүздөрү менен аяктаганда
Талаалар, акылар жоолор, кечелер, Бекилер, көчөлөр, үкүлөр ж.б.	Жарлар, карлар, торлор, курлар, эрлер, кирлер, төрлөр, түрлөр, сайлар, сыйлар, тойлор, жубайлар

Эскертүү: Бала деген сөзгө **-лар** мүчөсү жалганган учурда балалар болбостон, балдар деген формага ээ болот.

Жогорку жадыбалда көрсөтүлгөндөй, сөздүн соңку тыбышы үндүү тыбыштардан же жумшак үнсүз тыбыш **й, р** тыбыштар болсо, анда **-лар** мүчөсүнүн **-л** формасы өзгөрүүсүз колдонулат. Анын сөздөгү конкреттүү өзгөрүү формасы сөздүн аягында кандай тыбыштын келгендигине жараша өзгөрөт. Тактап айтканда, сөздүн соңку тыбышы үндүү тыбыштардан а,ы,у болсо **-лар** формасында болот, ал эми сөздүн соңку тыбышы үндүү тыбыш **о** болсо **-лор** формасында, ал эми сөздүн соңку тыбышы **ө,ү** үндүү тыбыштары менен аяктаса, **-лөр** формасында болот. Ошондой эле сөздүн соңку тыбышы **э, и** үндүү тыбыштар менен аяктаса, **-лер** формасында болот. Уңгунун аягы **й, р** жумшак үнсүздөрү менен аяктаса, мүчөнүн башындагы **л** тыбышы сакталып, уңгудагы үндүү тыбыштардын катышына карай **-лар, -лор, -лер, -лөр** формаларында келет. Тактап айтканда, уңгудагы үндүүлөр а, **ы, у** болсо **-лар** формасында, ал эми уңгудагы үндүүлөр **ө, ү** тыбыштарынан турса, **-лөр**, уңгудагы үндүү **о** болсо **-лор**, ал эми уңгудагы үндүүлөр **э, и** болсо **-лер** болорун жогорку мисалдардан байкадык.

-лар мүчөсүнүн экинчи түрү катары уңгунун аягында жумшак үнсүздөр келсе, мүчөнүн башындагы **л** тыбышы **д** тыбышына өтүп колдонулат. Анын конкреттүү өзгөрүү эрежеси жана өзгөрүү түрү төмөндөгү жадыбалда көрсөтүлөт:

3- таблица

-дар формасы			
Уңгунун аягы үндүү +үнсүз тыбыштар менен аяктаганда			
б,н,ж,г,ң,л,м,в,д,з	б,н,ж,г,ң,л,м,в,д,з	б,н,ж,г,ң,л,м,в,д,з	б,н,ж,г,ң,л,м,в,д, ,з
-дар	-дор	-дөр	-дер

д формасынын **-дар, -дор, -дөр, -дер** сыяктуу төрт түрү бар, анын өзгөрүү эрежеси, негизинен, жумшак үнсүздөр б,н,ж,г,ң,л,м,в,д,з тыбыштары менен аяктаганда д формасына өтүп, үндүү тыбыштардын үндөштүк эрежесине баш ийип уланат. Тактап айтканда уңгунун акыркы тыбышы жумшак үнсүз тыбыштар б,н,ж,г,ң,л,м,в,д,з жана алардын алдындагы үндүү тыбыштардын келгендигине карай көптүктү туюндурган **-дар** мүчөсү **-дор, дер, -дөр** болуп өзгөрүп келет.

-лар мүчөсүнүн үчүнчү түрү т формасы. Анын конкреттүү өзгөрүү эрежеси жана өзгөрүү түрү төмөндөгү жадыбалда көрсөтүлөт:

4-таблица

-тар формасы			
Уңгунун аягы каткалаң үнсүз тыбыштар менен аяктаганда			
п,т,ч,х,ф,к,с,ш	п,т,ч,х,ф,к,с,ш	п,т,ч,х,ф,к,с,ш	п,т,ч,х,ф,к,с,ш
-тар	-тор	-төр	-тер

Жогорку жадыбалда көрсөтүлгөндөй, т формасынын **-тар, -тор, -төр, -тер** деген төрт түрдүү өзгөргөн түрү бар. Анын өзгөрүү түрү каткалаң үнсүз тыбыштар жана үндүү тыбыштардын үндөштүк эрежесине бай иет. Башкача айтканда, сөздүн соңку тыбышы каткалаң үнсүз тыбыштар **п,т,ч,х,ф,к,с,ш** жана алардын алдындагы үндүү тыбыштардын катышына карай жогоркудай өзгөрүүлөргө дуушар болот.

Сөздү жыйнактап айтканда **-лар** мүчөсү үндүү тыбыштардын үндөштүгү, үнсүз тыбыштардын ассимиляция жана диссимиляция кубулуштарына ылайык үндүү жана үнсүз тыбыштардын айкашуу эрежесинин натыйжасында проблемалуу өзгөрүү формасы байкалат. Анын бул көп түрдүү формасы кыргыз тилин башка тектеш тилдерден обочолонуп турарын билдирет. Анткени кыргыз тили алломорфалуу касиетке ээ, тактап айтканда, бир эле грамматикалык мааниге ээ болгон морфема бир нече тыбыштык варианттарда өзгөрүлүп келет жана ал кыргыз тилин үйрөнүүчү чет элдиктерге белгилүү даражада кыйынчылык жаратат.

2. -лар мүчөсүнүн колдонулушу.

Кыргыз тилиндеги көптүктү билдирүүчү **-лар** мүчөсүнүн колдонулушу кытай тилиндеги көптүктү билдирүүчү 们 жана англис тилиндеги көптүктү билдирүүчү '-s'тердин колдонулушунан кенен болуп, зат атооч, сын атооч (затташкан учурда), ат атооч жана этиш сөз түркүмүнүн өзгөчө формалары болгон кыймыл атооч жана атоочтуктар сыяктуу формалардын көбүнө жалганып келе берет да алардын көптүгүн же ошол топто экенин, же ошол өзгөчөлүккө ээ экенин билдирет. Мисалы, адам—адамдар, сиз-сиздер, ал-алар; чоң-чондор, кара-каралар; көрүү-көрүүлөр; сүйлөшүү-сүйлөшүүлөр; барган-баргандар; келген-келгендер ж.б.

Эскертүү: Айрым бөлүктөргө бөлүнбөй турган бир бүтүн туташ нерсени (туташ массаны) билдирүүчү конкреттүү зат атоочторго көптүктүн **-лар** мүчөсү алган учурда заттын көптүгүн эмес, анын түрүн сортун билдирп калат. Мисалы: суу-суулар (табигый суу, минералдык, суу, туздуу суу; май-майлар (ак май, тоң май, сары май, сасык май (нефть) ж.б. [4, б. 274-275].

2.1. **-лар** мүчөсү зат атоочтордун бардык түрүнө, тактап айтканда, саноого мүмкүн болгон зат атоочтор мнен саноого мүмкүн болбой турган зат атоочтордун баарына жалганып, сан жактан анын көптүгүн билдирет. Мисалы, киши-кишилер, куш-куштар, китеп—китептер, бала-балдар; ж.б..

Эгер сүйлөмдө сан атоочтор зат атоочторду аныктап келсе, **-лар** мүчөсү зат атоочторго жалганбайт. Мисалы, беш койлор келди болбостон, беш кой келди. Алты кишилер келди(×) болбостон, алты киши келди. Жүз мамлекеттер катышты(×) болбостон, жүз мамлекет катышты болот.

2.2. **-лар** мүчөсү ат атоочтордун жекелик түрүнө жалганганда ат атоочтордун көптүк түрүн билдирет. Бирок бул учурда тилдин агглютинациялык мыйзамына баш ийбестен, флексиялык кубулушка таандык көрүнүшкө ээ болот. Мисалы, мен – биз, сен – силер, ал—алар, сиз—сиздер, бул—булар ж.б. Мындай флексиялык кубулуш ат атоочторго жөндөмө мүчөлөр жалганганда да даана байкалат. Мисалы: **бул, мунун, буга, муну, мында, мындан.**

2.3. **-лар** мүчөсү сын атоочторго жалганганда сан атооч заттык мааниге өтүп кетет. Мисалы: Чондор талаада сүйлөшүп жатат. Кызылдар алдында бара жатышат. Сулуулар конкурсу качан болот?

2.4. Сан атоочторго **-лар** мүчөсү жалганган учурда да сан атооч сөздөр заттык мааниге өтүп калат. Бул көрүнүш, адатта, аскердик кызматтагы адамдар каймана ат (пароль) түрүндө колдонууда пайдаланылат. Мисалы: Алло, алоо, мен «**Биринчи**», мен «**Биринчи**», «**Төртүнчүлөргө**» түшүнүктүү болдубу?

2.5. Атоочтуктарга **-лар** мүчөсү жалганат, анткени ал этиштик мааниден атоочтук мааниге өткөн, ошондуктан заттык манидеги көптүктү билдирет. Мисалы, Тойго **баргандар** кайтып келди. **Жеңилгендер** капа болушту. Мугалим **үйрөткөндөрүнөн** эсеп алды.

III. Кытай тилиндеги 们 мүчөсү менен кыргыз тилиндеги -лар мүчөсүнүн окшоштугу

Кытай тили менен кыргыз тили эки башка типтеги тилдерден болгонуна карабай, айрым тидик окшоштуктардын бар экени салыштырып изилдөөлөрдөн байкалат. Бул эки тилдеги окшоштуктарды салыштырып тактап көрсөтүү кытай тилин үйрөнүүчүлөр үчүн белгилүү даражада жардамын тийгизет. Жогоруда кеп болгондой, **-лар** менен 们 ортосунда төмөндөгүдөй окшоштуктар бар:

1. **-лар** менен 们 жактама ат атоочтордо окшош функцияга ээ болуп, көптүк маанини туюнтат. Мисалы, 你们是哪国人? (**Силер** кайсы өлкөдөн болосунар?) 他们是老师。 (**Алар** мугалим.)

Кошумчалай кетүүчү нерсе кыргыз тилиндеги **-лар** бардык зат атоочтордун артына уланып колдонулгандыктан, адабий чыгармалардагы персонификация (адамдаштыруу же жандандыруу) колдонулушун да камтыйт. Ошого бул түрдөгү функциясын 们 менен **-лардын** окшоштугу деп кароого болот.

2. Сүйлөмдө же сөз айкашында ат атоочтор менен энчилүү зат атоочтордун алдында сан атооч келсе, 们 мүчөсү кошулбайт, бул көрүнүш салыштырылган эки тилге тең тиешелүү көрүнүш. Мисалы:

a. *三个朋友们都顺利到达了武汉. (Үч достор ийгиликтүү түрдө Ву ханга жетип барышты болбойт.)

b.三个朋友都顺利到达了武汉. (Үч дос ийгиликтүү түрдө Ву ханга жетип барышты болот.)

a. *四位老师们一起走进了大礼堂. (Төрт мугалимдер чогуу залга киришти болбойт.)

b. 四位老师一起走进了大礼堂. (Төрт мугалим чогуу залга киришти болот.)

Бирок кээде 许多(көптөгөн)、好些(көптөгөн) деген сын атоочтор менен 们 мүчөсү кошулуп келет, мисалы:

好些孩子们在空地上你追我赶地跑着玩. (Талаада көптөгөн балдар кубалашып ойноп жатышат.)

IV. Кытай тилиндеги 们 мүчөсү менен кыргыз тилиндеги -лар мүчөсүнүн айрымасы.

Жогорудагы мисалдардан көрүнүп тургандай, кытай тилиндеги 们 менен -лар окшош эле көптүктү билдирип турганына карабастан, колдонулуу чөйрөсү жагынан кыйла чоң айрымалыктар бар. Алардын айрымачылыгын төмөндөгүдөй айрым учурлардан көрүүгө болот:

1. кытай тилиндеги 哥们儿(Братан), 爷们儿(эр/эркек), 娘们儿(аял/катын), 姐们儿(чоң кыз) сыяктуу сөздөрдөгү 们 мүчөсүнүн колдонулушунда анын көптүктү билдирүү функциясынын жок экенин кытай окумуштуулары далилдүү фактылар менен айтышат.. Ал эми кыргыз тилиндеги зат атооч сөздөрдүн бардыгына -лар мүчөсү жалганып келип, көптүк маанини туюнтат.

2. кыргыз тилиндеги -лар мүчөсүнүн сөздөргө жалгангандагы формасы көп түрдүү болуп сөздүн соңку тыбышын ар түрдүү формага өзгөртүп турат. Ал эми кытай тилиндеги 们 мүчөсүнүн формасы туруктуу болуп, сөздөргө жалгангандан кийин анын тыбыштык формасында өзгөрүү болбойт.

3. кыргыз тилиндеги -лар мүчөсүнүн колдонулушу кытай тилиндеги 们 мүчөсүнүн колдонулушунан алда канча кенен болуп, зат атооч жана ат атоочтордон башка сын атооч, сан атооч, кыймыл атооч, атоочтуктарда да колдонулат. Кытай тилиндеги 们 мүчөсү тек жактама ат атоочтор менен чектүү гана зат атооч сөздөрдө колдонулат. Мисалы: 我们(биз)|你们(силер)|他们(алар)| ; 老师们(мугалимдер)|人们(кишилер)|同志们(жолдоштор)|工人们(жумушчулар)|战士们(жоокерлер)|先生们(мырзалар)|男士们(мырзалар)|女士们(айымдар)|.

4. Кыргыз тилинде болсо биз деген сөз көптүктү билдирип тургандыктан, ага -лар мүчөсүн кайрадан кошулбайт. Бирок поэзия саптарында муундук өлчөмдү сактоо максатында -лар мүчөсүнүн кошулуп калганын көрүүгө болот. Мисалы:

Биздер эми кайда гана барбайлы,

Кайсыл жерге түшсөк дагы экчелип, (Обондуу ырлардан).

Мүмкүн байыркы кездеги кош түрү(көптүктү) билдирүүчү мүчө -знын жардамы менен куралган көптүк түрү сакталып калган болуш керек, салыштырып караңыз:биз(моңгул тилинде мен дегенди би дейт), көз(эки), тизе(эки), мүйүз(эки), эгиз(эки), меңиз(уйгур

тили).бирок кытай тилинде мен (我)деген сөзгө 们кошулуп 我们 биз деген жаңы бир сөз жасалат.

5.Кыргыз тилинде ээ менен баяндооч көптүк мүчөсүн жалгоо жактан бирдейликти сактайт, башкача айтканда, ээге **-лар** кошулса, баяндоочко да -лар кошулат. Бул кезде -лардын өзгөчө түрү -нар\-нөр\-нердин бири кошулат. Ал эми кытай тилинде ээ көптүк мүчөсү 们ды жалгаганы менен баяндоочу 们ды жалгабайт, мисалы:

Силер малчысыңар.你们是牧民。Алар мугалимдер.他们是老师

。

V. Тыянак

Кытай тили менен кыргыз тили эки башка типтеги тилдерден болгонуна карабай бул эки тилдин ортосунда белгилүү даражада окшоштуктар бар. Жогорудагы салыштырып изилдөөлөрдөн улам, кыргыз тилиндеги **-лар** мүчөсүнүн түрүнүн көптүгү уңгунун акыркы тыбышынын өзгөргөнүнө карай өзгөрмөлүү болоорун, **-лар** зат атооч сөздөрдө гана колдонулбастан, башка ат атоочтук сөз түркүмдөрүндө да колдонулаарын, анын колдонулуусун 们менен салыштырганда кыйла эле кенен экенин, алардын ортосунда айырмалыктардын жана окшоштуктун бар экенин байкадык. Бул эки тилдин окшош жактары менен айрымасын салыштырып изилдөө кытай, кыргыз тилиндеги кеп маданиятын өз ара түшүнүүдө, кытай тилин Кыргызстанда окутууда белгилүү даражада жардамы болот. Себеби салыштырмалуу талдоо жана изилдөө аркылуу биз кытай тили менен кыргыз тилинин окшоштуктары менен айырмачылыктарын тереңирээк түшүнүп гана тим болбостон, кытай жана кыргыз тилдерине тиешелүү туюнтуу ыкмаларына да тереңдеп көңүл бура алабыз. Бул кептеги катчылыктарыбыдын алдын алууга шарт түзөт. Салыштырып үйрөнүү аркылуу студенттер кыргыз тили менен кытай тилинин ортосундагы айырманы түшүнүп, эки тилдин тең айырмачылык жана окшоштук жактарын тереңирээк жана жакшыраак үйрөнө алышат.

Колдонулган адабияттар:

1. Lu Shuxiang. Eight Hundred Words in Modern Chinese. Commercial Press, 1999, p. 384.
2. Peng Jingjing. On the Grammatical Function of "们" // Journal of Chifeng College, 2012, 5, p.164.
3. Нооруз Үсөналы. Азыркы заман кыргыз тилинен жалпы баян. Шинжаң эл басмасы, 1996, 12, б. 234-235.
4. Орузбаева Б., Турсунов А., Сыдыков Ж. Ж. Азыркы кыргыз адабий тили. Фонетика, Лексикология, Лексикография, Фразеология, Сөз жасоо, Морфология, Синтаксис, Стилистика, Текст таануу, Лингвистика. – Б., 2009, 928 б.
5. Акунова А., Чокошева Б., Эшимбекова Г. Азыркы кыргыз тили. – Бишкек: «Махprint» басмаканасы, 2009.